



MEDIASAVODXONLIK VA AXBOROT MADANIYATI TARIXIY EVOLUTSIYASI

Mirahadova Madina Hasan qizi

*Nizomiy nomidagi O'zbekiston Milliy pedagogika
universiteti talabasi*

Annotatsiya: Ushbu maqolada mediasavodxonlik va axborot madaniyati tushunchalarining paydo bo'lish tarixi, ularning rivojlanish bosqichlari hamda jamiyat taraqqiyotidagi o'rni tahlil qilinadi. Tadqiqotda bosma nashrlardan tortib, zamonaviy sun'iy intellekt davrigacha bo'lgan texnologik va ijtimoiy o'zgarishlar media-ta'lim kontekstida ko'rib chiqilgan. Shuningdek, axborot oqimi sharoitida shaxsning tanqidiy fikrlash qobiliyatini shakllantirishning zaruriyati asoslab berilgan.

Kalit so'zlar: Mediasavodxonlik, axborot madaniyati, UNESCO, evolutsiya, tanqidiy fikrlash, raqamli texnologiyalar, media-ta'lim, post-truth, feyk xabarlar.

ИСТОРИЧЕСКАЯ ЭВОЛЮЦИЯ МЕДИАГРАМОТНОСТИ И ИНФОРМАЦИОННОЙ КУЛЬТУРЫ.

Аннотация: В данной статье анализируется история возникновения понятий медиаграмотности и информационной культуры, этапы их развития и роль в прогрессе общества. В контексте медиаобразования рассматриваются технологические и социальные изменения от печатных изданий до эпохи современного искусственного интеллекта. Также обосновывается



необходимость формирования способностей критического мышления личности в условиях интенсивного информационного потока.

Ключевые слова: Медиаграмотность, информационная культура, ЮНЕСКО, эволюция, критическое мышление, цифровые технологии, медиаобразование, постправда, фейковые новости.

THE HISTORICAL EVOLUTION OF MEDIA LITERACY AND INFORMATION CULTURE.

Abstract: This article analyzes the history of the emergence of the concepts of media literacy and information culture, the stages of their development, and their role in the progress of society. Technological and social changes, ranging from printed publications to the era of modern artificial intelligence, are examined within the context of media education. Furthermore, the necessity of developing an individual's critical thinking skills in the face of intense information flow is justified.

Keywords: Media literacy, information culture, UNESCO, evolution, critical thinking, digital technologies, media education, post-truth, fake news.

Insoniyat sivilizatsiyasi tarixini axborot almashinuvi usullari o'zgarishi bilan ham bog'lash mumkin. Bugungi kunda "axborot portlashi" davrida yashayotgan ekanmiz, har bir shaxsdan nafaqat ma'lumotni qabul qilish, balki uni saralash, tahlil qilish va undan unumli foydalanish ko'nikmasi talab etiladi. Bu esa mediasavodxonlik va axborot madaniyati tushunchalarini kun tartibiga olib chiqadi. Mediasavodxonlik (media literacy) — bu turli shakllardagi media xabarlariga kirish, ularni tahlil qilish, baholash va yaratish qobiliyatidir. Axborot madaniyati esa



kengroq tushuncha bo'lib, insonning axborot muhiti bilan o'zaro aloqasini, axborotga bo'lgan ehtiyojini qondirish madaniyatini ifodalaydi.

UNESCO tomonidan ishlab chiqilgan konsepsiyaga ko'ra, bu ikki tushuncha bir-birini to'ldiradi va "Media va axborot savodxonligi" (MIL) deb nomlanuvchi yagona tizimni hosil qiladi. Mediasavodxonlik tarixi gazetalar va ommaviy bosma nashrlarning keng tarqalishi bilan boshlangan. 1930-yillarda Buyuk Britaniyada F.R. Livis va Denisa Tompson kabi olimlar ommaviy madaniyatning (ayniqsa reklamaning) yoshlar ongiga salbiy ta'sirini kamaytirish uchun "tanqidiy o'qish" metodikasini taklif qilishgan. Bu davrda asosiy maqsad — matn ortidagi yashirin ma'nolarni tushunish edi. Televideniye va radioning xonadonlarga kirib kelishi bilan "ekran savodxonligi" tushunchasi paydo bo'ldi. Marshall Maklyuanning "Media — bu xabar" degan g'oyasi ushbu davrning asosi bo'ldi. Odamlar endi faqat matnni emas, balki tasvir va tovush orqali beriladigan manipulyatsiyalarni ham tushunishlari kerak edi. 1982-yilda UNESCOning "Media-ta'lim bo'yicha Gryunvald deklaratsiyasi" qabul qilindi va u xalqaro miqyosdagi birinchi rasmiy hujjat bo'ldi. **Raqamli inqilob va Internet** (1990–2010-yillar) Internetning paydo bo'lishi axborot iste'molchisini "produser" (ham iste'mol qiluvchi, ham yaratuvchi) darajasiga ko'tardi. Axborot madaniyati endi kutubxonadan ma'lumot qidirish emas, balki cheksiz elektron bazalardan kerakli filtrni topish ko'nikmasiga aylandi. Bugungi kunda evolutsiyaning eng murakkab bosqichi — post-truth (haqiqatdan keyingi davr) ketyapti. Bunda obyektiv faktlar hissiyotlarga qaraganda kamroq ahamiyat kasb etadi. **Feyk-nyus (Yolg'on xabarlar)**: Sun'iy intellekt yordamida yaratilgan "Deepfake"lar haqiqat va yolg'on o'rtasidagi chegarani yo'qotmoqda. **Axborot pufakchalari** (Echo chambers): Ijtimoiy tarmoq algoritmlari foydalanuvchiga faqat uning qarashlariga mos keladigan ma'lumotni ko'rsatadi, bu esa dunyoqarashning torayishiga olib keladi.



O‘zbekistonda axborot madaniyati rivoji: O‘zbekistonda mustaqillik yillaridan boshlab axborot-kommunikatsiya texnologiyalarini ta’limga joriy etish orqali axborot madaniyatini yuksaltirishga e’tibor qaratildi. Ayniqsa, jadid bobolarimizning ma’rifatparvarlik g‘oyalari zamonaviy mediasavodxonlikning milliy asosi bo‘lib xizmat qiladi. Mahmudxo‘ja Behbudiy aytganidek, dunyo bilan muloqot qilish uchun nafaqat til, balki zamon ilmini (bugungi tilda — media savodini) bilish shart. Mediasavodxonlik endi shunchaki qo‘shimcha mahorat emas, balki yashab qolish instinkti darajasidagi zaruratdir. Evolutsion jarayon shuni ko‘rsatadiki, texnologiya rivojlangani sari insonning mas’uliyati ham oshib boradi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. O‘zbekiston Respublikasining Qonuni. Axborot erkinligi prinsiplari va kafolatlari to‘g‘risida. – Toshkent, 2002-yil 12-dekabr.
2. Mirziyoyev Sh.M. Milliy tiklanishdan – milliy yuksalish sari. “O‘zbekiston”, 2020. (Axborot xavfsizligi va yoshlar tarbiyasi bo‘limlari).
3. UNESCO. Media va axborot savodxonligi: pedagoglar uchun o‘quv dasturi. (O‘zbek tilidagi nashri).
4. Ganiyeva M. Mediasavodxonlik va axborot madaniyatini shakllantirish texnologiyalari. – “Fan va texnologiya”
5. Fayziyeva M. Axborot madaniyati va media-ta’lim: nazariya va amaliyot. O‘quv qo‘llanma. – “Innovatsiya-Ziyo”
6. Qosimov A. Media-savodxonlik: Atamalar izohli lug‘ati.
7. ZiyoNET axborot-ta’lim tarmog‘i. Media-ta’lim va axborot xavfsizligi masalalari (Elektron resurs).